

Філософія освіти

УДК 355.233

Л.О. Петрова

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Харків

МОРАЛЬНІСТЬ ЯК ЦІННІСНИЙ МОДУС ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Зроблено спробу філософського осмислення ролі і місця моральних начал у структурі вищої військової освіти України. Військова освіта визначена як соціально-ціннісний процес суб'єктно-суб'єктних стосунків, в якому має місце трансляція найновіших для суб'єкта теоретичних уявлень про закономірності соціального розвитку. Просліджується думка, що у військовій освіті культура не може бути чимось стороннім, бо саме в ній і через неї виражається сутність людини і все її єство, причому особлива місія в цьому процесі належить моральному вихованню.

Ключові слова: військова освіта, виховання, культура, особистість, суспільство.

Вступ

Сучасна військова освіта має відповідати викликам сьогодення, що виникають внаслідок глобальних загроз існуванню людства через посилення міжнародного тероризму і загострення різного роду конфліктів. Через це захист миру, гарантування безпеки, людської гідності, свободи і демократії стають пріоритетними завданнями у діяльності військовослужбовців, які за своїм покликанням повинні бути не тільки захисниками людського життя і загальнолюдських та національних цінностей, а й миротворцями. Як свідчить досвід АТО, завчасна підготовка до нападів, навченість особового складу до дій в таких умовах, надання нападникам рішучої відсічі, демонстрація стійкості та відваги особового складу, згуртованість, готовність захищати ввірене озброєння і військову техніку змусять нападників відмовитись від подальших активних дій. Усе це посилює виховну складову військової освіти.

Основний розділ

Актуальність теми дослідження обумовлена як особливостями характеру глобалізації в соціокультурній сфері – освіті, науці, культурі, етиці, ідеології, так і внутрішніми проблемами сучасного стану освіти в Україні, зокрема військової. Освіта сьогодні виступає як конститутивний фактор, що забезпечує прорив у нову цивілізацію. У ній, як у багатовекторному духовному процесі особливе місце займає її етична спрямованість, моральна складова.

Проблема морального виховання курсантів у вищому військовому навчальному закладі є багатоаспектною, в силу чого розкрити її повною мірою у рамках однієї статті неможливо. Тому тут знайшли відбиття лише деякі її грані, зокрема підвищення ефективності системи виховання у військовій освіті.

Світоглядна і морально-етична складові військової освіти, які закладають основи для підготовки сучасного військового фахівця, впливають не тільки на стан української армії, а й на габітус військових, на їх людські якості. Це є передумовою створення професійної армії, компактної, добре оснащеної та вишколеної, гуманної і рішучої, коли йдеться про захист громадян України. Сучасні проблеми життєдіяльності Збройних Сил України безпосередньо впливають на соціально-типологічні якості, систему цінностей і ціннісних орієнтацій військовослужбовців. За таких умов виникає необхідність пошуку нових концептуальних підходів до процесу соціалізації особистості в умовах військової служби, які б орієнтували особистість військовослужбовця як ключової фігури розвитку Збройних Сил України на цінності професійного та духовного вдосконалення [1].

Важливо підкреслити, що в умовах ідеологічного плюралізму в духовному потенціалі військовослужбовців можуть існувати одна або декілька системоутворювальних, сенсожиттєвих складових, але головними компонентами, на нашу думку, які будуть об'єднувати військовослужбовців з їх різними ціннісними орієнтаціями й ідеалами в єдине ціле, мають виступати на загальносоціальному рівні – ідея патріотизму, громадянськості, служіння Батьківщині; на соціально-особливому і соціально-особистісному рівнях – усвідомлення військового обов'язку щодо захисту життєво важливих національних інтересів держави.

З цього приводу доречно навести думку І. Агієнко: “якщо система освіти ХХІ століття в системі ціннісних орієнтирів зсуне акцент у розумінні освітніх цілей у напрямку формування особистості у всіх її проявах, професійному, емоційному, моральному, інтелектуальному, громадському, – то це буде прямий шлях до виходу на антропологічну парадигму суспільного розвитку як у теорії, так і на практиці”

[2, С. 7]. Тому вищі військові навчальні заклади України повинні запропонувати таку освіту, яка давала б не лише конкретне знання у межах військової сфери, а формувала б цілісний світогляд, заснований на цінностях гуманізму.

Саме моральний модус розкриває духовну енергію військової освіти, розкриває моральні цінності як системоутворюючі начала, а також рівень моральної зрілості та індивідуальної відповідальності суб'єктів навчально-виховного процесу. Моральність в військовій освіті – це глибоке усвідомлення курсантом одержуваної інформації й осмислення шляхів реалізації її на практиці. Вона тут виступає як загальний зв'язок, що пронизує соціальне і духовне буття особистості, це суперечлива єдність, що повільно осягається розумом людини в усій її повноті. Відповідно це не швидкий, а поступальний процес формування духовного світу військовослужбовця та ціннісних пріоритетів соціуму.

Виникає питання: “Як навчити курсанта бути не лише фахівцем у певній сфері, але й цінителем кращих духовних надбань як свого народу, так і людства загалом, виховати толерантність, смак до мови, навчити сприймати ідеали рівності, справедливості і запроваджувати їх у життя?” На наш погляд, саме тут, закладено нове історико-філософське переосмислення завдань виховного процесу у вищій військовій освіті – навчитися і навчити цінувати життя як власне, так і суспільне. Такий саморозвиток особистості неможливо запланувати. Отже, вимальовується основна мета військової освіти – формування особистості сучасного військового фахівця, здатної до постійної самореалізації. Подібної думки дотримується О. Пунченко та пише, що освіта є засобом трансляції духовної культури і в той же час вона сприяє формуванню нової культури, тому освіта виступає одним із головних засобів самореалізації особистості [3, С. 25].

Сьогодні в системі вищої військової освіти розробляються конкретні концептуальні погляди на характер виховної роботи й характер морально-психологічної підготовки військ [4, С. 38]. Ми схилиємося до ціннісно-комунікативної побудови виховання в системі вищої військової освіти України. Аксіологічним ядром має бути така цінність, як Батьківщина, вона нерозривно пов'язана з патріотизмом, любов'ю і повагою до Батьківщини, гордістю за свою країну і свій народ, відповідальністю перед сучасними і майбутніми поколіннями співвітчизників; колектив (поєднання особистих інтересів із суспільними, взаємна підтримка і допомога, обов'язковість і відповідальність); праця (ставлення до праці як необхідного способу самореалізації людини, розуміння важливості праці, ретельність й ініціатива); гуманізм як визнання людини вищою цінністю, що пов'язано з проявом доброти, чуйності, розуміння, милосердя;

природа, яка містить могутній духовний і матеріальний потенціал; здоров'я як процес збереження і розвитку біопсихосоціальних функцій людини.

Таким чином, динаміка нарощування в глобалізованому світі конфліктогенних і кризових ситуацій вимагає від сучасного військового керівника комунікативних компетентностей, прийняття нестандартних рішень у стані невизначеності, вміння мислити глобально і діяти локально, керуючись принципом благоговіння перед життям.

Адже з поступальним розвитком людства відбувається й еволюція воєн та збройних конфліктів, змінюється їхній зміст, характер та особливості, з'являються нові форми та способи їх ведення. Водночас змінюється й ментальність як безпосередніх учасників збройних конфліктів, так і населення. Тому ці динамічні зміни викликали зміну парадигми військового виховання. Виховною домінантою формування особистості військовослужбовця є формування духовної культури, високих моральних якостей, моральних принципів і переконань, які допоможуть йому з найбільшим ефектом реалізувати своє особисте та суспільне призначення. Головним покликанням військової освіти дедалі більш рельєфно вимальовується завдання виховання моральних пріоритетів, політичної, релігійної та естетичної культури військового фахівця.

Тому, на нашу думку, концепція особистісно-орієнтованого виховання військових фахівців є нагальним завданням у системі модернізації військової освіти на демократичних засадах. Так, С. Левченко визначає особистісно-орієнтоване виховання майбутніх офіцерів як спеціально організований на основі поєднання антропоцентричного і соціоцентричного підходів цілісний процес суб'єкт-суб'єктної взаємодії, спрямований на формування індивідуальності кожного курсанта з урахуванням притаманних йому психологічних і соціальних особливостей, отриманих знань і рівня культури для його підготовки до виконання військово-професійного обов'язку, функцій захисника Батьківщини, що у своїй меті і результатах передбачає інтеграцію високого професіоналізму, інженерно-технічної, військово-бойової компетентності з гармонійним поєднанням особистісних і державницьких інтересів, формування з цією метою чітких громадянських позицій, патріотизму, високої моральності на основі забезпечення єдиного виховного впливу військово-педагогічного складу і зростаючого від етапу до етапу самовпливу курсанта [5].

Важко переоцінити значущість морального виховання як складової культури свободи, в рамках якої на передній план висувається не тільки відповідальність, а й виховання у курсанта гідності. Мораль і відчуття власної гідності повинні зупинити людину перед спокусами випробування загальнолюдських цінностей на їхню міцність і функціона-

льність, захищати людину від світоглядного нігілізму. Це є умовою повноцінного розвитку особистості майбутнього військового фахівця в умовах ризиків і небезпек [6, С. 87]. При цьому виховання як певний, спрямований і систематичний вплив на особистість вихованця, може бути ефективним, якщо воно поєднується з самовихованням, тобто з використанням енергії самих вихованців, їхньої свідомості й цілеспрямованості для самовдосконалення.

Ураховуючи викладене, ми вважаємо, що напрям гуманізації та гуманітаризації військової освіти у вищому військовому навчальному закладі забезпечить підготовку курсанта не тільки як висококваліфікованого фахівця, а як майбутню освічену, розвинену, культурну людину, моральні принципи якої не дозволяють їй бути поганим фахівцем. Гуманітаризація військової освіти актуалізує проблему як трансформації її змісту, так і процесу навчання, в якому головною стає «співтворчість» курсанта і викладача, завдяки чому особистість курсанта стає відкритою для простору життєвих змістів діяльності та співпричетною до їх створення. Така освіта знаходить можливість стати засобом творчого осмислення світу, а не ретрансляцією знань. Загалом гуманітаризація військової освіти спрямована на активізацію пізнавальної самостійності курсанта, на виховання творчої особистості військового фахівця з високим рівнем професійної компетентності, на розвиток його естетичного світосприймання і етичного ставлення до дійсності. Гуманітаризація військової освіти, перетворюючи курсанта з об'єкта освітньої діяльності на її активного суб'єкта, укорінює в його свідомості уявлення про творчість як основу життя. Гуманітаризація є додатковим засобом для подолання бездуховності, яку певною мірою породжує технократизм. Якщо гуманізація військової освіти спрямована на ствердження людяності, то гуманітаризація – на пізнання людини, ствердження духовних цінностей, виплеканих рідною історією, як першооснови мети та змісту військової освіти, вироблення нового способу мислення.

Висновки

Таким чином, формуючи високоморальну особистість військового фахівця, необхідно створити певну організацію військового навчально-виховного середовища, здійснити відповідні виховні заходи, які впливають на курсанта та його особисте бажання чи прагнення до самовдосконалення. Особливе значення має суб'єктивний компонент, тобто бажання курсанта, осмислення, сприймання зовнішніх впливів та активні дії, спрямовані на самовдосконалення.

Список літератури

1. Дзьобань О.П. *Правове виховання як засіб правової соціалізації: філософсько-правові аспекти [Текст] / О.П. Дзьобань, Є.М. Мануйлов // Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. [відп. ред. В.Я. Тацій]. – Х.: Нац. юрид. акад. України. – 2009. – Вип. 100. – С. 407-416.*
2. Агієнко І.В. *Світоглядні імплікації ціннісних орієнтирів освіти [Текст] / І.В. Агієнко // Філософія і соціологія в контексті сучасної культури. – 2007. – С. 3-7.*
3. Пунченко О.П. *Образование в системе философских ценностей: моногр. [Текст] / О.П. Пунченко, Н.О. Пунченко. – Одесса: Печатный дом, Друк. Південь, 2010. – 506 с.*
4. Фролов В.С. *Система військового виховання: критичний стан, необхідність та напрями перебудови [Текст] / В.С. Фролов, В.М. Федічев // Наука і оборона. – 2012. – № 3. – С. 34-42.*
5. Левченко С.М. *Особистісно орієнтоване виховання майбутніх офіцерів у вищому військовому навчальному закладі [Текст]: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / С.М. Левченко; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди, 2004. – 20 с. – укр.*
6. Култаєва М.Д. *Філософсько-антропологічне обґрунтування культури свободи та його освітні імплікації (теоретичний досвід сучасної німецької філософської думки) [Текст] / М.Д. Култаєва // Філософія освіти. – 2009. – № 1-2. – С. 80-98.*

Надійшла до редколегії 26.09.2014

Рецензент: д-р філос. наук, проф. О.Ю. Панфілов, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

НРАВСТВЕННОСТЬ КАК ЦЕННОСТНЫЙ МОДУС ВОЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Л.А. Петрова

Сделана попытка философского осмысления роли и места нравственных начал в структуре высшего военного образования Украины. Военное образование определена как социально - ценностный процесс субъектно - субъектных отношений, в котором имеет место трансляция новых для субъекта теоретических представлений о закономерностях социального развития. Прослеживается мысль, что в военном образовании культура не может быть чем-то посторонним, так как именно в ней и через нее выражается сущность человека и все ее существо, причем особая миссия в этом процессе принадлежит нравственному воспитанию.

Ключевые слова: военное образование, воспитание, культура, личность, общество

MORALITY AS VALUED MODUS OF MILITARY EDUCATION

L.O. Petrova

An attempt to philosophical understanding of the role and place of moral principles in the structure of higher military education in Ukraine. Military education is defined as a socio- evaluative process of subject -subject relationship in which there is a translation for the subject of the latest theoretical ideas about the laws of social development. Traced the idea that military education culture can be something outsiders, because that in it and through it expressed the essence of man and all of nature, with a special mission in this process belongs to moral education.

Keywords: military education, culture, personality and society.